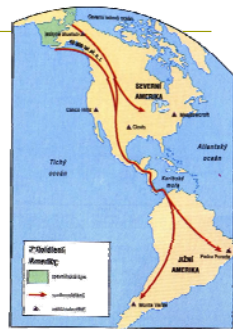

REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE AMERIKY

7. přednáška
Dějiny

Osídlení Ameriky

- Teorie: ze severu ve třech vlnách
- 15. stol.: prakticky souvislé osídlení
- kulturně a jazykově rozmanité obyvatelstvo

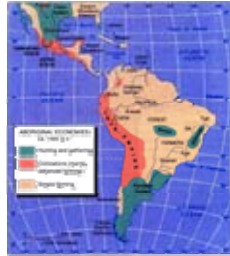
Materiální kultura

- Úroveň materiální kultury jednotlivých skupin byla značně rozdílná.

Základní dělení

- agrární
 - vyspělé (civilizace)
 - méně vyspělé
- neagrární

Neagrární společnosti

- 1/3 území
- sběr, lov, rybolov
- nomádi (mobilita se zvětšila s rozšířením koní)
- rozdílné osudy:
 - Stř. Amerika: vyhubeni brzy po kolonizaci Ameriky
 - Jih J. Ameriky: do 19. století
 - Prérie v S. Americe: do 19. století, ale ovlivnění Evropany (koně, obchod)

Agrární společnosti

- 2/3 území
- trvalá sídla, vyšší hustota zalidnění

Agrární – méně vyspělé

- jednodušší nářadí
- vypalovali menší plochy v lesích, ty po 2–3 letech hospodaření ztratily úrodnost a byly opuštěny, po 10–20 letech se les obnovil
- pěstovali maniok, kukuřici, brambory apod.
- relativní dostatek potravy, v úrodnějších místech husté osídlení (na ostrově Haiti až 1 mil.)
- nejdéle se jejich kultura udržela v Chile (Mapuche) – 19. století

Civilizace

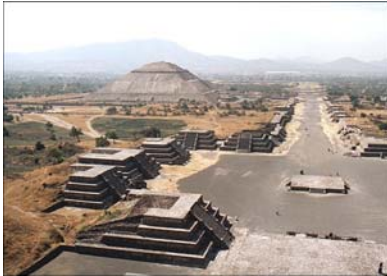
- 1/5 území, ale 3/4 obyvatel Ameriky
- Střední Amerika a Andy
- strukturovaný sociální systém, existence státu (organizované vojsko, veřejná správa)
- používání kovů, rozvoj měst, koncentrace obyvatel, monumentální architektura
- přesto: technologicky dosti primitivní:
 - nepoužívali železo (vyráběli předměty z mědi, stříbra a zlata), neznali kola, plachty
 - neznali tažná zvířata
- naše poznání je ale značně omezené: z předkolumbovské éry chybí písemné dějiny

Chrámové pyramidy Mayů

Tikal
(Guatemala)

Teotihuacán v Mexiku

První kontakty s Evropou

10. stol. **Vikingové:**

- ▣ Grónsko („zelená země“, kolonizace)
- ▣ Markland („země lesů“)
- ▣ Helluland („země kamenů“)
- ▣ Vinland (pokusy o kolonizaci)

kolonie zanikly s úpadkem Vikingů

Velké zámořské objevy

- ▣ 15. století:
 - Portugalci: hledání cesty do Indie kolem Afriky
 - Španělé: výrazné zaostávání, vnitropolitický problém
- ▣ 1492 radikální změna situace ve Španělsku

První objevné plavby

Objevitelé

1492 – Bahamy, Kuba, Haiti
 1493-1495 – Portoriko, Jamajka
 1499-1500 – Trinidad, ústí Orinoka
 1502-1504 – pevninská Střední Amerika

Kryštof Kolumbus
 (it. Cristoforo Colombo, šp. Cristóbal Colón)
 * 25. 8. až 30. 10. 1451, † 20. 5. 1506

Jaký byl Kolumbus?

- Od počátku (i vlastním přičiněním) řada mýtů
- Dnes chápán i jako archetyp zla / dobra
- Vrchol „hrdinské legendy“ v roce 1892 (400. výročí objevení Ameriky), její příznivci podezřívají oponenty z politicky motivovaného překrucování dějin
- Představitelé domorodých Američanů dnes naopak mimořádně kritičtí, poukazují zejména na to, že je zakladatelem transatlantického obchodu s otroky

Hodný nebo zlý Kolumbus?

- He "set an example for us all by showing what monumental feats can be accomplished through perseverance and faith" (George Bush st., 1989)
- Ve Venezuele od roku 2002 oficiální svátek *Día de la Resistencia Indígena*, v roce 2004 zničena jeho socha v Caracasu
- V ostatních zemích slaveno objevení Ameriky jako *Día de la Raza / Día de las Américas / Discovery Day / Columbus Day*

Objevitelé ...

22. 4. 1500 – při cestě do Indie (klasickou cestou) objevuje pobřeží Brazílie

Pedro Álvares Cabral
* kolem 1467, † asi 1520

Objevitelé ...

- 1499 – ústí Amazonky
- 1501 – Patagonie
- popularizace kontinentu

Amerigo Vespucci
* 9. 3. 1454, † 22. 2. 1512

Amerigo Vespucci

- Pocházel z Florencie
- Nejasná role – autenticita 2 dopisů, které ho proslavily (*Mondus Novus* a *Lettera*) je sporná a „kredibilita“ jeho tvrzení je obecně nízká
- Na jejich základě ale v roce 1507 Martin Walsemüller použil v mapě pro dnešní J. Ameriku označení **America**
 - Jde o převod latinské podoby jména *Americus* do ženského rodu, česky tedy zhruba Jindřicha / Jindřiška

Objevitelé ...

- 1497 – Labrador, Newfoundland, Nová Anglie
- 1498 – další výprava, ztratila se

Giovanni Caboto / John Cabot
* asi 1450, † 1499 (?)

Objevitelé ...

1513 – Tichý oceán (Panamská šíje)

Vasco Núñez de Balboa
* 1475, † 12. 1. 1519

Objevitelé ...

1519–1522 cesta kolem světa
(1520 La Plata a jeho průliv)

Fernão de Magalhães
(šp. Fernando Magallanes)
* asi 1480, † 27. 4. 1521

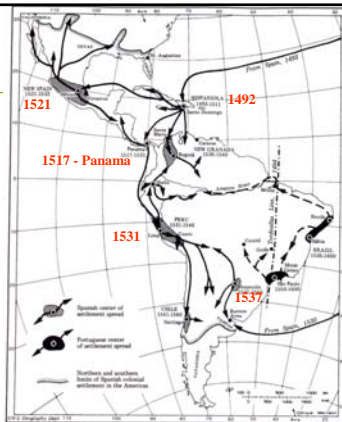
... dobyvatelé

Conquista

- ▣ = období dobývání Nového světa (16 stol.)
- ▣ nejdříve přicházeli hidalgové, misionáři, po nich kupci
- ▣ nástupišťem ke vpádu na pevninu se staly Antily

Španělé ...

Dobyvatelé

1519–1522 Aztécká říše
→ místokrálovství Nové Španělsko

Hernán Cortés

* 1485 Medellín, Extremadura, Španělsko
† 2. 12. 1547 Castilleja de la Cuesta, Andalusia, Španělsko

Hernán Cortés de Monroy y Pizarro, (od 1529) 1. markýz del Valle de Oaxaca

- Do Ameriky přesídlil v roce 1504 [kor'tes]
- Od roku 1511 obsazoval Kubu (tajemník místodržitele)
- 1519: výprava na Yucatan (na poslední chvíli zakázána, ale uskutečnila se)
- Výprava se vydala do vnitrozemí, kde se spojila se vzbouřenými indiánskými kmeny a došla do Tenochtitlanu, kde se Cortez usadil, znovu dobyl město v roce 1521, obsazenému území v letech 1521–1524 osobně vládl
- roku 1522 byl Karlem V. jmenován místodržitelem, nejvyšším soudcem a vrchním velitelem dobytých území, později ale žádnými významnějšími funkcemi v místokrálovství Nové Španělsko nedisponoval
- Účastnil se dalších dobovačných a objevných výprav (1524–26 Honduras, 1536 Kalifornský poloostrov)

Dobyvatelé

1531–1536 říše Inků
→ místokrálovství Peru

Francisco Pizarro

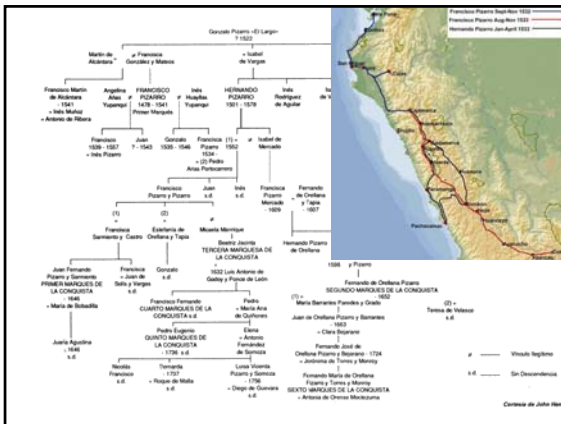
* 1471 až 1476 Trujillo, Extremadura, Španělsko
† 26. 6. 1541 Lima, Peru

Francisco Pizarro González,

1. markýz de los Atabillos

- 1502 přesídlil jako kolonista do Ameriky
- 1513 se účastnil přechodu Panamské šíje (Vasco Núñez de Balboa), poté repartimiento v dnešní Panamě, v roce 1519 se účastnil Balboovy justiční vraždy
- 1519–1523 starosta města Panamá
- poté 3 expedice k jihu podél pobřeží Jižní Ameriky (1524, 1526, 1531–33), během nich se stal guvernérem Nové Kastilie (1528–1541)
- Během 3. výpravy rozvrátil Inkou říši, 1533 obsazeno její centrum Cuzco
- 18. 1. 1535 zakládá nové správní centrum Lima
- Jednotliví conquistadoři se záhy dostali do sporů o rozdělení moci a vynosů, v rámci jejich vzájemných bojů Pizarro 1541 zavražděn

Španělé:

- získali:
 - Střední Amerika
 - Karibik
 - západ Jižní Ameriky
- Vytvořena místokrálovství
- Domorodci: včlenění do koloniální společnosti jako zvláštní skupina

znak španělského krále Karla I.

Španělé:

- Kolonie chápány jako sesterská království (kopie španělské kultury, organizovali je jako vlastní Španělsko, snaha Indiány pokřtít, zkulturnit a využít k práci ... otrokářství, nevolnictví)
- 1512 Indiáni uznáni „za lidi“ – jistá míra rovnoprávnosti (ale nadále rasové předsudky), nikdy nedošlo ke klasické genocidě, naopak rychlé míšení obyvatel (převaha bílých mužů – chtěli manželky).
- Výjimka: Karibik – zde domorodci vybiti a nahrazeni africkými černochy (otroci na plantážích třtiny atd.)

Obecný model španělské správy

REPUBLIKA ŠPANĚLŮ

- Oddělená správa, autonomie
- Plnoprávné obyvatelstvo

REPUBLIKA INDIÁNŮ

- Oddělená správa, podléhali přímo koruně
- Chráněné obyvatelstvo
- Domorodé komunity (proto mj. zachování jazyka)
- Paternalistický přístup

... vedle toho ale i:

- 2 skupiny bez politických práv:
 - Míšenci – obecně přijímáni hůře než indiáni, neexistoval žádný systém jejich ochrany
 - Otroci – zcela bezprávní
- ... a vnitřní diference republiky Španělů
 - „poloostrované“
 - kreolové

Místokrálovství Nové Španělsko (Virreinato de Nueva España)

- Existovalo 1525–1821
- Centrum v C. de México
- Území od Kostariky po Wyoming (severní hranice ale dohodnuta až v roce 1819), od 1565 i Filipíny

Mapa z roku 1702

Místokrálovství Perú (Virreinato del Perú)

- existovalo 1542–1824
- Centrum v Limě
- Ekonomicky významnější než Nové Španělsko (zlato a stříbro těžené v Andách)
- Původně zahrnovalo všechna španělská území v Jižní Americe
- 1718 vyčleněno místokrálovství Nová Granada (Nueva Granada)
- 1776 vyčleněno místokrálovství Río de la Plata (dnešní Argentina, Uruguay, Paraguay, Bolívie)

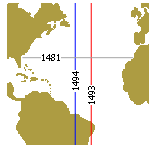

stav kolem roku 1650

Portugalci:

- získali: Brazílie
- zpočátku podle smlouvy v Tordesillas, od počátku 18. století pronikání do vnitrozemí
- Domorodci: zatlačování do vnitrozemí

1481 bula Aeterni regis – vše jižně od Kanárských ostrovů

1493 bula Inter caetera – vše východně od 38° z.d.

1494 smlouva v Tordesillas – vše východně od 46° 37' z.d.

Angličané:

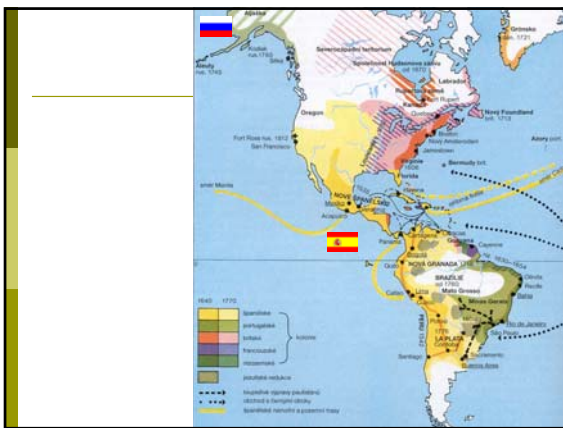
- získali: východní pobřeží Severní Ameriky po Appalače – od 17. stol. kolonizovali Newfoundland a další oblasti, o které Španělé ani Portugalci neměli zájem
- V rámci Latinské Ameriky jen opěrné body na ostrovech a Guyana a Belize
- kolonie několika typů – korunní kolonie, soukromé kolonie a smíšené kolonie
- Domorodci: zatlačování do vnitrozemí

Francouzi:

- postupovali podél řeky sv. Vavřince (Québec – rychlé osídlování) a podél Mississippi (Louisiana – podstatně menší osídlování) do vnitrozemí za Appalačemi; vojensky ani „logisticky“ je neudrželi:
 - 1763 ztráta kolonií v Kanadě (převzali je Britové)
 - 18. stol. Florida předána Španělům
 - 1803 ztráta Louisiany (tj. prakticky celého povodí Mississippi) ... Francie procházela revolučními roky a přednostně musela vyřešit vnitropolitickou situaci, proto území prodali USA za 15 USD/km²
- udrželi jen kolonie v Karibiku a Francouzskou Guyanu

Rusové:

- Aljaška od pol. 18. stol.
- 1867 ji prodali jako bezcennou USA v ceně 4,70 USD/km²
- Zajímavé „planetárněgeografické“ konsekvence

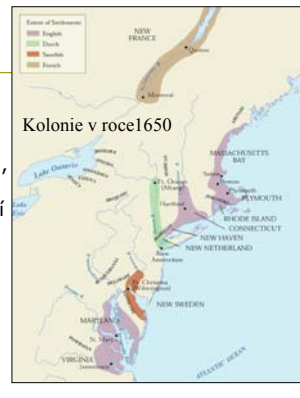

Menší hráči

- na kolonizaci Ameriky participovaly i menší evropské národy
 - Švédsko
 - Nizozemsko
 - Dánsko
 - Kuronsko
 - ...

Nizozemci:

- kolonizovali střední část pobřeží Severní Ameriky (oblast dnešního New Yorku), 1667 vyměnili Nový Amsterdam za dnešní Surinam.

Dánové:

- kolonizovali Grónsko a „Dánskou Západní Indii“ (Panenské ostrovy) v Karibském moři, kterou drželi do 1917 (poté ji po referendu prodali USA)

Důsledky: 1. snížení počtu obyvatel

- Původní obyvatelstvo Ameriky při příchodu prvních Evropanů: 60-150 mil.
- Po střetu s Evropany **demografický kolaps** (1500 - 1570 - 1800):
 - Stř. Amerika: 25 mil. - 2,5 mil. - 1,5 mil.
 - Andská oblast: 12 mil. - 1,5 mil. - 0,6 mil.
 - Karibik: ? mil. - 0 mil.
- obecně se v nížinách snížil počet domorodců na 2 %, v horách na 30 %
- demografický kolaps trval v Latinské Americe od objevení Ameriky do 17. stol., později mírný růst
- v Severní Americe byl demografický kolaps opožděný (17.-19. století) a nebyl tak hluboký

Příčiny demografického kolapsu

- několik teorií, liší se ale jen názory na význam jednotlivých faktorů
 - **přímé vyvražďování** („černá legenda“)
 - genocida (přímé vyvražďování)
 - nucené práce (plantáže, doly)
 - **kulturní šok** a naprosté **zhroutilí dosavadních společenských struktur** (sebevraždy, prudký pokles porodnosti, zabíjení vlastních dětí...)
 - **snížení příjmu potravy** (zavádění feudálních vztahů) a změna stravovacích zvyků (alkohol)
 - **zavlečení evropských chorob** (mor, spalničky, neštovice)

Černá legenda

Ohlas genocidy Indiánů v Evropě

V naléhavé replice Rozumu, která tvoří součást dialogu s Truchlivým, napsal **Jan Amos Komenský** ve svém spisku Truchlivý (1623):

- *Španielové před sta lety jak v Novém světě hospodařili ví se: že rozličnými smrtmi nebohé nezbrojné Amerikány ne jako hovada, než jako housenky brániti se nemohoucí hubili. Napsal Bartholomeus de las Casas, arcibiskup jejich, že nevěří, aby starý tento náš svět tak mnoho lidí měl, jak jich tam v krátkých letech postříleno, mečem zbito v vodách štopeno, ohněm popáleno etc. Hruža mne podjímá, když na to pomyslím*

Bartolomé de las Casas, O.P.

- 24. 8. 1484 Sevilla – 17. 7. 1566 Madrid
- v Americe žil už od raného mládí (1502, otec vlastnil encomiendu) a byl svědkem vyvražďování Tainů na Haiti
- roku 1514 zaujal k zotročování domorodců výrazně kritický postoj, jeho snahy o humánnější přístup ale nenašly u současníků větší pochopení
- Pod jeho vlivem byli Indiáni v roce 1542 postaveni pod ochranu koruny
- misionář a dominikánský mnich, působil také jako chiapaský biskup (1543–1547) (je po něm pojmenováno tamní město San Cristóbal de las Casas), v roce 2000 zahájen proces jeho blahorečení
- autor knihy **Brevisima relación de la destrucción de las Indias** (*O zemi indijských pustošení a vyliďňování zpráva nejstručnější*), 1542 jako zpráva pro krále Filipa II. (publikováno 1552)

Nyní ale převládá názor, že hlavní bylo ...

- zavlečení evropských chorob
- argumenty:
 - relativně nejvyšší počet domorodců přežil v oblastech Aztécké a Incké říše, kde byly střety s Evropany nejkrvavější
 - čím později se domorodci dostali do kontaktu s Evropany, tím nižší byl demografický kolaps
- v podstatě tedy šlo o vedlejší důsledek tzv. „mikrobiologického sjednocení světa“

Neštovice – velké epidemie

- 1520–1527 Střední a Jižní Amerika
 - na kontinent zavlečeno Evropany v dubnu 1520
 - v Tenochtitlanu dřív, než Cortes
 - obětí epidemie byl i incký vládce Huayna Capac (1464–1527)
- 1561–1562 Chile
 - zemřela asi ¼ indiánské populace, Španělé museli dočasně uzavřít některé zlaté doły
- 1617–1619 východní pobřeží Severní Ameriky
- 1674 a násl. vnitrozemí Severní Ameriky (Cherokee – zemřela ½ kmene)
- 1770 a násl. západní pobřeží Severní Ameriky (zemřela asi 1/3 místních indiánů)
- 1830 a násl. Aljaška (některé kmeny redukovány na ½)
- v Severní Americe byly neštovice sporadicky využívány jako „biologická zbraň“ (prodej infikovaných příkrývek)

Důsledky: 2. míšení ras

- ▣ „nechtěný“ důsledek toho, že v prvních vlnách kolonistů z Portugalska a Španělska převažovali muži

Důsledky: 3. jazyk a víra

- ▣ jasná převaha španělštiny a portugalštiny
- ▣ katolicismus (specifické rysy)

Důsledky: 4. sociální nerovnost

- ▣ vlastnictví půdy = zdroj ekonomické a politické moci
- ▣ sociálně – rasové rozdělení společnosti

Důsledky: 5. koloniální obchod

- orientace na mateřskou zemi, vývoz surovin, dovoz výrobků
- přísná regulace (ve španělských koloniích jen dva úřední přístavy – Lima a Cartagena)
- pašování

Důsledky: 6. nové uspořádání společnosti

- **encomienda**
 - převzato z vlastního Španělska, znevolnění domorodců
 - hospodář (*encomendero*) spravoval skupinu indiánských vesnic, měl je „zcivilizovat“ (španělština, katolicismus) a zajistit jim bezpečnost, za to od nich dostával přírodní a později peněžité dávky
 - ekonomicky úspěšné jen do doby, než počet domorodců výrazně poklesl
 - Poté převážila soukromě vlastněná hospodářství – haciendy
 - v roce 1718 se staly zbývající encomiendy vlastnictvím krále

Důsledky: 6. nové uspořádání společnosti

- **Repartimiento** (*Repartimiento de Labor*)
 - koloniální systém nucené práce, navazoval na předhispanšské systémy (např. *mita* v Incké říši)
 - Domorodci museli vykonávat neplacené, nebo nedostatečně placené práce po určitý počet týdnů / měsíců v roce na farmách vlastněných Španěly, nebo na veřejných pracích
 - nešlo o otroctví, ale o jisté znevolnění domorodců, hlavně v peruánských dolech se ale praxe otrokářství dost přibližovala
 - *repartimiento* na většině území Nového Španělska nahradilo poč. 17. století *encomiendy*, v Peru oba systémy koexistovaly

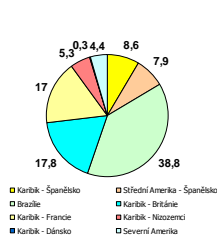
Důsledky: 7. hospodářství (Španělé)

- těžba zlata, stříbra – využívána nucené i otrocká práce
- zemědělství – bez větších změn, v okolí dolů (vyšší potřeba potravin) zavádění evropských kultur (pšenice, víno, olivy, cukrová třtina) a domácích zvířat (ovce, koni, muly)
- Haciendas – zaměřeny na produkci potravin na prodej, velká hospodářství, rozšířila se po úpadku encomiend (vlastníci soukromé osoby ale i církve)
 - Většinou i „urbanistický celek“ – dům vlastníka / správce, domy dělníků, kostel nebo kaple ...
- Průmysl a řemesla: omezován, pod dozorem španělské byrokracie (kvůli ochraně mateřské země před konkurencí), jen pro domácí spotřebu (textil, keramika ...)

Důsledky: 7. hospodářství (Portugalci)

- Nejdříve těžba dřeva
- Později změna orientace na cukrovou třtinu
- Později i těžba: zlato v Minas Gerais
- řídké osídlení, méně měst – obecně nepříznivé přírodní podmínky pro život bělochů a málo domorodců, dovoz černochů z Afriky (otroci)

Dovoz otroků – do 1870 asi 9,4 mil. lidí

□ Zrušení otroctví

- 1823 Chile, Kostarika, Salvador, Nikaragua
- 1851 Panama
- 1853 Argentina, Uruguay
- 1888 Brazílie

Dekolonizace – 1. fáze

- ▣ secese USA (válka za nezávislost 1775–83); 4. 7. 1776 vyhlášena nezávislost USA (první formálně nezávislý stát v Americe)

Dekolonizace – 2. fáze

- ▣ 1804 ... francouzská kolonie Haiti vyhlásila nezávislost (první nezávislá černošská republika na světě)

Dekolonizace – 3. fáze

- ▣ 1809–1825 ... osamostatnění všech území Španělska a Portugalska ležících přímo na kontinentě

Dekolonizace – 4. fáze

- 1867 ... vznik a osamostatnění Kanady – tzn. získání statutu dominia (současné hranice až 1949 připojením Newfoundlandu), ve 30. letech 20. stol. získala vnější suverenitu (tzv. *westminsterský statut*)
- 1898 ... španělsko-americká válka ⇒ poslední španělské kolonie přešly pod správu USA (Kuba, Portoriko a další karibské ostrovy), 1903 pak získaly nezávislost

Dekolonizace – 5. fáze

- 1962–1984 ... nezávislost vyhlásila většina území v Karibském moři
